

և առ Մեծապատիւ Հոգարարձութիւնն Դպրոցի, որոնց մօտ նոյնպէս՝ կարծիքս ի գերեւ եղաւ, վերջապէս ճարահատութիւնից ստիպուած՝ այժմ դառնում ուղղակի դէպի նոյն յօդուածի հեղենակը և ասում՝ որ զուք Մեծարզոյ Պ. Մելքը Սարգսեանց՝ զրումէք թէ, բացի (Երևանայ Հ. Դպրոցը) իւր իսկական եկամուտներից Աղեքառնորդապօլու վիճակից ևս տարեկան բաւականին ոգուտներ է ստանում . . . . . այժմ մենք հրապարակաւ պատասխանումէնք Զեղ, զուք որ այդ օգուտները ցոյց էք տալիս՝ մեր Հ. Դպրոցը երբէք չէ ստացել. բացի Մետրիքական վկայականներից. զուք Յարզոյ պարոն. ընթերցող հասարակութեան ամրուսի մէջ, ուր ամենայն ազնիւ և անազնիւ գործքերը յերեւան են զուրս գալիս՝ Համարձակապէս ասումէք որ 1866 թուից մուտ ոգործելով Տեղւոյս Հ. Կառավարութիւնն Անդամական պաշտօնով՝ անխափան ստացել է իւրաքանչիւր պատկատէրերից քանական կոսկէկ յօդուտ սոյն Դպրոցին, իսկ ամեն մի տարում պատահումէ մեր քաղաքում կամ իւր վիճակում 1000ից աւելի պատկէ . . . . . վերջապէս ինչպէս ասացի որ մեր Երևանի Հոգեոր Դպրոցը երբէք չէ ստացել և ո՞չ մի տարի այդպիսի մի գումար, բայց թէ, ի՞նչպէս է եղել այդ գումարը որ չն հասցրած, կամ թէ ի՞նչտեղէ մնացել որ չէ ստացուած. մենք այդ չ'զիտենք, և չեմք ես պատասխանատու, այլ՝ այս Զեր ամենասրբազն և և վսեմ պարտականութիւնը պիտի լինի, աշխատել որ յերեւան հանէք, (որովհետեւ՝ կարելի է մի այնպիսի մէկի մօտն է որ լաւ է համարել իւր անհնական օգտին գործադրել՝ քան թէ հարիւրաւոր անմեղ և անտերունջ մանուկների ուսման և բարյական զարգացումը ընդարձակել): Վերջապէս, Դո՛ք Մեծապատիւ Պարոն. ինչպէս հաստատումէք հրապարակի ընթերցողաց առջև՝ ուրբմն պիտոյ է Զեղ նոյնը և իրազործել, որ աւելի հաստատ և անհերքելի լինի Զեր ասածը, որովհետեւ այս մի այնպիսի բարձր գործ է, որի ամեն մի կոսկէկը միշտ սեփէհական հազարաւորի տեղ պիտոյ է հաշուիլ՝ իսկ այնպէս չ'հաշուողներ, մեղ նման թշուառ ազդի անմեղ զաւակներին հոգւով և մարմնով սերունդից սերունդ պարտական են մնում:

Յուսով եմ որ կ'բարեհածիք տեղի շնորհել պատուական (Արարատայ), էցերի մէջ՝ այս ամենահարկաւոր վերցիշեալ յօդուածի պատասխանը:

Աբդար Կառլանի էտոնց:
Ի 28ն Սեպտեմբերի 1871 ամի:
յերեւան

ՅԱԽՑԽԱՅԻ ՕՐԻԱՐԴԱՅ ԴՊՐՈՑՈՒՄ
ԲՆԹԵՐՑՈՒԵՄ ՃԱՌԵՐԸ,

ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՅՆՔ,

Երկրագործ մշակին ինչպէս իւր արուեստն զըլլիաւորելու համար երկու ամենակարևոր պէտք կան, նախ՝ սերմն և ապա երկիր, (վասն զի՞ առանց սերման երկիրն է ապարդիւն անապատ, և առանց երկրի սերմն է հատ մերկ առանց տասանորդական արգեանց.) այսպէս ևս ազգի մի յառաջադիմութեան խնամոց ուղղութիւնն ձեռք առնող հոգաբարձուաց երկու միջոց կայ իւրեանց նպատակին հանելու՝ զաստիարակութիւն տղայոց և զաստիարակութիւն աղջկանց, զիտութիւն արտանց և զիտութիւն կանանց, վասն զի՞ մէկն առանց միւսին անկատար է. Արոշիլ կրթութեանց ենթարկելիքներն, տղայոց յառաջեցուր զիտութեանց մէջ, իսկ աղջկանց դասապարտէ տղիտութեան խաւարին բանտու, մն, կ'նշանակէ հոգսդ երկրագործ մշակի նման սերման և երկրի վերայ միահաւասար չես բաշխած, այլ միմիայն սերմն հատընտիր՝ երկիր չունիս պտղաբերօղ. Ընդհաւագարձն խնամքը և հոգոզութիւնող աղջկանց զաստիարակութիւնն ուղարման սեղու ուստի և ո՞չ երկրագործական աշխատութիւնող շահ և վաստակ ստանալու կարօղ վիճակի մէջ կ'զնուիս. Այս այնպիսի մէկ դրական ձմարտութիւն է, որոյ վ'այներն օր ըստ օրէ կը բազմապատկուին ամենայն ազգաց մէջ իւրեանց ընտանեկան կենաց փորձելով, և միաձայն կ'խոստովանին՝ որ նախորդ զարուց և ժամանակաց մարդիկ շատ սխալած են եղել իւրեանց ազգային յառաջազիմութեանց էական պայմաններն միմիայն տղայոց դաստիարակութեան խնամոց մէջն որոնել և նկատել, աղջկանց իրեւ ստրկաց և ծառայից անարժան համարելով հաղորդակցել զիտութեանց սեղանոյ մնդարար վիշտանցն. Եւ ի՞նչ տարակութեան տեղիբ կայ այստեղ. ստրուկն ստրուկ կ'ծնանի և ազատն ազատ միթէ ի մարենւոյ քաշին խաղող և ի տառասկէ թուզ. միթէ այր միայն է ծնող որդոյ. միթէ կինն միայնակ բա-

շական է արտադրող լինիլ։ Այսպիսի հարցերին ինչպէս պատանին անգամ՝ որ բնութեան իւր մէջ զետեղած ազգեցութեանց արթնանալն նոր ուրիմն կ'նկատէ ծաղու և հեգնութեամբ կ'պատասխանէ, այնպէս ևս բանականութիւնն զարգացած երթասարդն կարօղ է շուրջ ժպիտով համարձակութեամբ խոստովանել. թէ որդոյ վերայ հաւասարագիտն իրաւունք ունին հայրն և մայրն Ահաւասիկ և այստեղ ևս դադար կառնում իմ ասացուածոց արգարութիւնն և իրաւունք պնդել և ապացուցանել, թէ դաստիարակութիւնն աղջկանց և տղայոց համահաւասար ժառանգութենէ, և ովք որ կ'անդգնի նորանցից մէկին այս սեպհականութենէն զըկել՝ նա ոչ միայն իննամակալ չ'է ազգային յառաջադիմութեան, այլ միակողմանի դատաւոր. կամ՝ լաւ ևս հասկանալի բառերով խօսել՝ անազորցն բռնաւոր.

Քայլ որովհետեւ օրինակն միշտ առաւել շօշափիլի կ'առնէ որ և իցէ մէկ խնդիր, ուստի օրինակու խօսինք. Տանը մէջ զաւակն կախումն ունի հաւասարապէս իւր հօրէն և մօրէն՝ մանաւանդ թէ առաւելապէս մօրէն, երբ հայրն հանապազօր զաւակին մատնցոյց լինի ճշմարտութեան վերայ, լուսոյ զիտութեանց, կատարելու թեանց և բարոցն վերայ, իսկ մայրն ընդհակառակն ստութեան և նախապաշարմանց վերայ, խաւարի, տղիտութեանց, թերութեանց, թիւրութեանց և շարօյն վերայ. ասացէք, աղաչեմ, ի՞նչ կ'լինի արդեօք զաւակին զրութիւնն. Սրտի և հոգւոյ ընազդեցութիւնքն երեխային անխոտաբար ձգում են թէ հօր և թէ մօր զիրէն, նորա յիշողութիւնն սուր է անմոռաց ըլքոնելու հօր և մօր իրատականք իրբեք իւր կենաց պաշար, նորա ականջներն բաց են երկուսի թելադրութիւններն ևս լիեռ, բայց գեռ անկարօղ է զանազանութիւն և խտիր, նախինմաց և հետեւորդ պատճառներ նկատել նոցա երկոցունց իրեն հետ վարուելու եղանակաց մէջ. ուրիմն որուն առաւել նմանի. դաստիարակուած հօրն թէ անդաստիարակ մօրն, գիտնական եղբօրն թէ անդէտ քրոջն, և ահա այսպիսի հանգամանաց մէջ կ'հարկադրուի խորհուն էակն վըճռել. ի՞նչպէս ճշմարիս քրիստոնեայն չի կարօղ նոյն և մի ժամանակում ծառայել նատուծոյ և մամնայի, նմանապէս երեխայն չի կարող համանմանել միանգամայն ուսեալ հօրն և անուումն մօրն՝ առանց մէկ խառնուրդ և ապուշ հրէշ դառնալու կատարեալ մարգկանց դասակարգի առաջնորդներն.

Գոհութիւն նատուածային յաջողութեանց ժամոնակս իւր բուռն հոսանքին հիստ և նիսացից հասարակութեանդ համար բերաւ այն համոզումն, զոր վաղօրօք բաշխած էր օտար ազգաց, թէ առանց կրթեալ և ուսեալ մայրերի անհնարին է ունենալ առաքինի որդիք ազգութեան և պիտանի անդամք համազգային երկան զաւակաց դաստիարակութեան վանմ՝ գործոյն ի փառս անուան իւրաց և ի զույսու Հայոց Ախալցինց, ամեն.

ուստի և առանց հակառակութեանց ինչպէս սեպհական էր ձեր նախորդներին՝ համակամ յօժարութեամբ հաճեցայք բաժանորդ առնել և Ձեր աղջկունք զիտութեանց անմահական և հոգեկեցոյց սեղանցն, յատկապէս պատրաստելով ձեր սեպհական արգեամբ այս լայն ընդարձակ ուսումնաբանն, որ առաջին եկեղեցին է բանական եկեղեցոյ համար, և զիս սիրոյ հարկադրանքը պարաւանդեցիք այս հրաշափառ Յիսուսի պայծառակապութեան տօնի օրն զուարձախատն պատկառանք օրհնել և սրբել այս նուիրական ազգային հաստատութիւնն. Որպիսի սրբազնն պարտականութիւնն կատարելի է զիսի, կ'մայ ինձ միայն աղաչել զմարդացեան ևստուած Յիսուս, որ ինչպէս իւր լուսափայլութեամբ այսօր թափօրական լերին վերայ յայտնեց առաքելոց և աշխարհին իւր նատուածային վերամրարձ փառքն և մարդկութեան նախածնօղաց երանաւէտ վիճակի գերազանցութիւնն, յորբարելով փափագող և հետախնդիր նորան լինել միշտ, այնպէս ևս օրհնել և սրբագրութէ մեր ազգի հասարակութեան համոզունք և շանազրութիւնք. որով կ'վրազարձուցանն իւրեանց գտտերաց նախամօրն վայելած աղասութիւնն ընդ հովանաւորութեամբ նախահօրն, ի հաստատութեան և յանշաբժութեան պահպանէ իշխանական ամոռոն օգոստափառ նկնակալն ամենայն Ռուսաց, որց քաղցրիկ հովանաւորութեան ներքոյ վայելում նկք այսպիսի աղասութիւններ, երկարութիւնն կիսաց պարզէ Հոյաստանեայց առաքելական եկեղեցոյն արժանաժառանգ Հովուապես Տէր Տէր Վէսորդ Զորրորդ սրբաղնակաստար Կամողիկեսին, որ նախանձախնդիր լինելով ազգային որպէսց յառաջազիմութեանն՝ բարեհած եցաւ հայրաբար նուիրել աղջին այս գետինն ի սեպհականութեանց լուսածին ծնօղին մերց Կամողուղիկէ մայր Ամոռոյն սուրբ Էջմիածնի. և քաջալիրել քաղաքացուցուած ձեռնարկութիւնն, վարձատու ըստ հոգւոյ և բառ մարմնոյ շնութեանս վերակացու բազմաշխատ յարգիլիք Յովհաննէս Պատուղեանց, Վիրակոս Յարութիւննեանց և Գրիգոր Բաղրատունեանց, բոլոր յօժարակամ նուիրատուաց ընդ միոյն հազարապատիկ յաջողեսցէ արդիւն վաստակոց, օրհնել և կուսական պարկեշտութեամբ շնորհազարգէ փարժարանիս աշակերտուհիք, հանգոյն առաքինակրօն Եղիսարէթի մօրն ամորդուոյն Յովհաննու օրհնել և ուսումնարանիս հոգաբարձուք և հոգաբարձուհիք, որոնք առաջին պատճառն եղան սորա բացմանն, և կարողացուցանէ նորանց սրբութեամբ կատարել իւրեանց նուիրական պարտաւորութիւնք, հուսկութիւնն հաճութեամբ ակնարկէ և անարժանիս հոգեկան ուխտից միշտ յօժարակամ սպասաւորել համազգային երկան զաւակաց դաստիարակութեան վանմ՝ գործոյն ի փառս անուան իւրաց և ի զույսու Հայոց Ախալցինց, ամեն.

ԵՐԳԻ. ԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ Ք

Փա՞ռք զիտութեան հրաշխ վեհավոյր՝ մեզ
Սփյուսից հայ օրիորդներուս նուիրողին։ Փառք
այս յաւերժական միաստականս մեզ համար
կառուցանել տուող անմահ բարեկարին։ Փա՞ռք
արի և աննկուն հովուին, որոյ նուիրական ջանիւք
փառաւոր շինուածն զիսաւորեցաւ, որոյ նաւակա-
տեաց հանդիսին վիրայ այսօր կ'զուրգուրամբ ա-
մեկս իրեն մէջ միմեանց հաւասար խնդակցու-
թեամբ։

Մեր աշակերտուհիք ամէնքս կմաղթեմք Աստուծմէ Նորին Ա. Եհափառութեան Տ. Տ. Գէորգեայ Դ. ի Կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց անդին կենաց երկարութեանը համար, որ բարեհաձեցաւ Նորհել ուսւմնարանիս բաց տեղը, քարտարիս օրիորդաց անունով մեր, և այստեղ չեղող մեր ամեն ազգային քյոյերու ծնողներուն Կմաղթեմք ի Փրկչէն բոլորեցունց կարկառել ձեռն օգնականութե ան իւր ամէն զօրծոցը մէջ նորին բարձրապատութեան փոխ—առաջնորդ Հօր մերում, ուրց ազգասէր յորդորմանիր և իւր աջակից ազգայիններու նուիրական - զօրծակալութեամիրը շինուածս զիսաւ որեցաւ Կմաղթեմք Աստուծմէ յամենայն տեղիս յաջողութիւն զօրծոց և առաքինի և Աստուծահամայ կենոք արևշատութիւն այն բարեհարդներուն, որոց նուիրաբերութիւններովը ասոր նիւթական շնչիկին պէտքերը պատրաստուեցաւ Մեր այս խորին երախտագիտութեան բարեմաղթութիւնը, նորին Ա. Եհափառութեան քաղցրը սրտ ն բղխած առատաձեսնութեանը և նորին բարձրապատութեան նուիրական սպասաւորութեանը և ձեր ի ճակատոյ հոսեալ քըրտանց արդիւնն է զոր կնուիրեմք մեր սրտի խորերէն այժմ իրեն հասարակաց բարիքը մտածող ազգային բարեհարդներու:

Հայ աշխարհիս մէջ հասարակաց աւելի օգտակար բարիք մը քան սցսպիսի բարեբարութիւն մը, որոյ հետքն յաւիտեան պիտի չծնծուի մեր սրտերէն, պիտի փօխանցենք այս աւուր յիշառակը մեր մայրութեան օրօրօցներէն ապագայ սերնդոց ալ զայն դարեղար բարեհաւելու համար. լիսպոտ լինելով որ այսուհետեւ ալ ասոր յարատեռութեանը պէտք եղածներուն զուք անձնորդ իւր կողմանէ չնմայէք ձեռն օժանդակութեան ասոռ կանեան իւր:

Բայց թէ ի՞նչպէս. — մըր կարծիքն այս է. պէտք է ասոր յառաջադիմութեանը համար մի անգամ ընդ միշտ ձեռքէ եկածը շնչայիլ ամէն դժուարութեանց տանելը ամէն նեղութիւններու համիւրել. ամէն անձնական ինդիբներէ ազատ և չեռու պաշէլ զայս և քաղցր աչօք նայել ասոր վերաց և նոյն խոկ այնպիսիներուն աշխատել միտքը քաղաքակիթութեամբ լուսաւորել. որով ձեր փափաքածին կհամնիք և շեն կընար եղծել ասոր բարեկարգութիւնն ու խափանել յառաջ-

Նթացյութիւնը. ըսդդիմադիք հակամիտութիւնքը բամենն ալ կտկարանան, որչափ ալ զանս զօրացուցած լինին տղիտութիւնքն և նախապապաշարմունքը.

Աշաւ այս է մեր և համայն բարոյական մարտոց սրբազն պարտքը և հետեւապէս ուստի մատղանիս անցողագործ յարատեռթեան միակ միջոցը ըր ի յերկնուստ անտի դայ առ մեղ, այն է, ոչը, „Զի զուգութիւն է մայր բարեաց . . . և սէր սուրբ միարան օգտից:

Ապրուաց աշտիւրաս-հի թռաջ-հի Ա-
միկոնեանց և ողիմաց ամենայն աշտիւր-
աս-հիւաց Խըստէլլիւան առաջա-
րանին օքիուրաց հայոց Աբուլիս:

1-428-3--1874-
JULY 1974:

ԴՐԱՅՎԱՆՔ ԵՐՆՀԱԿՈՒԹ Ս. ԿԱՐԵՊԵՏԻ
ՎԱՐՈՒՑ

(b. 1888-1918) 88-2-172

Արդ հարկաւոր է աստ խոստվանել թէ մեզ-
նից շատ բարձր ազգաց մէջ կրօնէն առաւել օ-
րէնքները և լեզուն բարձրագյուն տեղ կրռնեն,
որոնք են հաստատութիւն մոտացական և նիւ-
թական լուսաւորութեան։ Սակայն մեղ համար
այս ուղիւ հետեւել գէլթ արդի ժամանակին դիտ-
մամբ նկատելով ըստ ինձ խոհականութիւն չը-
համարուիր, ըստ որում մեր զցութիւնը առա-
ւել կրօնի վերայ է հիմնած քան թէ օրինաց և
լեզուի, որոնց առաջինը բոլորովին չունենք. իսկ
երկրորդը զետ մանուկ է։

Այսպէս եթէ մեզ համար ամեն բանէն վեսմէ կրօնը, ըստի է թէ հովիւները հօտերէն առաւել կամ ուրիշ խօսքով ասենք հոգեորականք աշխարհականացմէ աւելի պիտի ըլլան Հայաստանեաց եկեղեցւոյ Հոգեւոր և մարմնաւոր որդւոց օրինաւորապէս առաջ վարողները, Խոկ մենք մարմնաւորներս այժմ ամեն բանէն առաւել մեռ հոգեկան և մարմնական երջանկութեան համար պէտք են կրօնի վերայ յենուլ, Եյս միտքը, նայելով մերոնց շրջապատեալ արդի պարագաներին այնպիսի մի ճշմարտութիւն է, զոր ոչ մի նիրհուն և բանիմաց չկրնար հերպել, Եյս կետէն առատ և արդիւնաւոր արդիւնքներ քաջելու և մեր ազգայնութեան շինուածքը յուսալի ապագայի մը վրայ կանգնացնելու համար, մեծ ուշք և միտք պիտոյ է դարձնել մեր հոգեկան լուսաւորութեան վերայ, որ Հայի ամենէն հաստատուն նեցուին է, Հայ ազգ ասելով մենք աւելի կհասկանանք զիւղացիք քան թէ քաղաքացիք, որոնք